

УДК 021

С. І. БАРАБАШ

**АДВОКАЦІЯ БІБЛІОТЕК: МЕТА, СТРУКТУРА,
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ**

Досліджуються теоретичні аспекти адвокаційної діяльності, як форми роботи по забезпеченню розвитку організації. Розкриті теоретичні питання організації процесу адвокації.

Ключові слова: бібліотеки, адвокація, захист інтересів, лобювання, PR, зв'язки з громадськістю.

Исследуются теоретические аспекты адвокационной деятельности, как формы работы по обеспечению развития организации. Раскрыты теоретические вопросы организации процесса адвокации.

Ключевые слова: библиотеки, адвокация, защита интересов, лобирование, PR, связи с общественностью.

The article investigates the theoretical aspects of advocacy as a form of the development organization that cares about its viability. Theoretical issues of advocacy organization process are disclosed in this article.

Key words: libraries, advocacy, protection of interests, lobbying, PR, public relations.

Розбудова демократичного суспільства та суспільства знань нині неможлива без відкритого доступу до інформації, однаково рівних умов для інтелектуального розвитку та самореалізації всіх членів громади. Установою, яка бере на себе ці функції, є бібліотека, яка покликана робити людину сильнішою через знання, об'єднати людей та ідеї, усунути межу між тими, в кого є доступ до інформації, та тими, в кого його немає. Усвідомлення цього місцевими і національними лідерами, всіма громадянами України дасть великі шанси для вирішення проблем фінансування бібліотечних установ, поліпшення їх матеріально-технічної бази, доступності їх ресурсів, інформатизації бібліотечного сервісу й інших питань. Тому вкрай важливим є процес представлення інтересів книгозбірень і читачів перед тими, хто уповноважений приймати рішення.

Проблеми галузі — низький імідж бібліотеки в суспільстві, неможливість надання бібліотеками послуг, які відповідають сучасним інформаційним потребам користувачів, недосконалість бібліотечної нормативно-правової бази — можна вирішувати через системні дії із застосуванням знань з адвокації бібліотек.

Українські бібліотекарі використовують те, що стосується захисту та лобювання інтересів бібліотек, однак, на часі — замість окремих заходів налагодити системну роботу і робити це не на інтуїтивному рівні, а скористатися досвідом колег і рекомендаціями фахівців.

Мета статті — висвітлити існуючі розробки і зосередити увагу бібліотечної спільноти на можливостях адвокації, як конкретних спланованих дій, спрямованих на отримання бібліотекою підтримки і розуміння владою та громадськістю.

Адвокація — це спланована, ретельно розроблена й послідовна діяльність щодо підвищення обізнаності в певній важливій для бібліотек проблемі урядовців, потенційних партнерів, грантодавців, суспільства в цілому.

Поняття «адвокації» походить від грецьких *ad* — «тут, у даний момент» і «*voca*» — закликати. Цей термін охоплює принципи роботи багатьох організацій — обстоювання інтересів конкретної групи осіб, просування актуальних ідей або прав, лобювання окремих питань тощо.

Слово «адвокації» чи «адвокація» походить від англійського *advocacy* (дієслово *to advocate*), яке можна перекласти як рекомендація, підтримка, аргументація, просування чогось. Поряд із використанням в англійській мові слова в його прямому значенні (*to advocate for increasing library funding* — просувати ідею збільшення фінансування бібліотек), за ним закріпилось і специфічне понятійне значення, яке трактує адвокації як особливий рід занять із характерними ознаками, і, зазвичай, спрямований на соціальну проблематику.

Найзагальніше визначення поняття адвокації — це діяльність, що має на меті захист і просування прав та інтересів громад чи окремих груп населення. Нині заходи з адвокації є невід'ємною частиною роботи будь-якої організації, що турбується про свій статус, організаційну спроможність і стійкість, це робота на забезпечення перспективи розвитку. У посібнику «Адвокації в бібліотечній сфері» пропонується таке визначення адвокації: це процес, спрямований на зміну політики, законів і практик, які використовують впливові люди, групи та заклади. Мета адвокації — «просунути» певний погляд, ідею, точку зору, групу людей чи певну справу через трансформацію, або впровадження певної публічної практики. Адвокація — це побудова продуктивних відносин між урядовцями та тими, кому вони слугують (громадянами) [1].

Адвокація має два головні напрями. Перший — це обстоювання, захист справедливих інтересів осіб або груп; другий — просування нових суспільних ідей, цінностей, норм.

Явище адвокації виникло в результаті необхідності реагувати на загальні соціальні проблеми або вироблення комплексної відповіді на систематичні негаразди чи кризи. Особа, яка потрапила в скрутне становище чи усвідомлює існування певної проблеми, не завжди має змогу цю проблему вирішити. Тому виникає необхідність пошуку і впливу на того, кому підвладне вирішення проблеми. Звідси і визначальна ознака адвокації — вплив на особу, яка приймає рішення.

Поняття адвокації є абсолютно новим для вітчизняної фахової бібліотечної літератури. Попередній перегляд каталогів найбільших бібліотек України і Російської Федерації не надав позитивних результатів.

Проблему захисту будь-яких інтересів громадян апіорі віддзеркалює Всесвітня декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією

217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 р., і безперечно Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Якщо досліджувати саме захист інтересів, то постає широкий інформаційний пласт літератури, де розглядаються інтереси, виборців, покупців, споживачів, незахищених груп населення та ін. Але це переважно література юридичного спрямування, яка не торкається захисту інтересів бібліотек і бібліотекарів.

Аналіз ресурсів Інтернету довів, що проблематика з адвокації в різних сферах громадських, політичних та професійних інтересів представлена досить широко, але для бібліотечної сфери ще не були предметом широкого обговорення.

Серед вітчизняних бібліотекознавців, які в останні роки активно розробляють цей напрям варто відзначити роботи В. В. Загуменної, В. С. Пашкової, С. І. Барабаш [1, 3, 4, 5].

У цих працях відзначається, що ідеальний результат захисту інтересів бібліотек — це внесення реальних змін у їх життя. Головна мета адвокації — справедливий стан речей.

Сутність адвокації полягає в тому, щоб людям, котрі прийматимуть рішення, потенційним партнерам, спонсорам і зацікавленим сторонам, сказати: «Те, що ми Вам можемо запропонувати, може дуже допомогти в здійсненні Ваших планів».

Адвокація — це сплановане, навмисне, довготривале зусилля підвищити рівень обізнаності щодо певної/их проблем(и). Це безперервний процес, упродовж якого поступово приходять розуміння та підтримка громадськістю. В цьому процесі порушують актуальні питання. Це може бути формально, наприклад, зустріч та обговорення проблеми із законодавцем; інтенсивно, наприклад спільними зусиллями намагатися змінити законодавство чи політику. Адвокація — це організований активізм, щоб змінити політику, порядки та переконання. Ця діяльність переважно зосереджена на захисті та просуванні певних ідей. Об'єктами адвокації можуть бути держави, суспільства, незалежні громадські об'єднання, підприємства чи міждержавні організації.

Незалежно від сфери діяльності існують загальні принципи адвокації, які є актуальними і для бібліотек. З урахуванням цього процес адвокації можна поділити на такі структурні компоненти:

- змістовний (ідеї, переконання, цінності, якими учасники процесу адвокації керуються у своїх діях);
- стратегічний і процесуальний (стратегія і тактика адвокації, технологія, менеджмент і контроль процесу);
- людський (взаємини учасників процесу адвокації, їх мотивації, самовіддача);
- ресурсний (матеріальні, технічні, інформаційні, комунікаційні ресурси, що дозволяють забезпечувати безперервність процесу);
- інформаційно-освітній (інформація, аналітичні продукти, передача знань);
- тимчасовий (суворий і природний обмежувач будь-яких дій із захисту суспільних інтересів).

Оскільки поєднання всіх цих елементів щоразу різниться, захист інтересів передбачає індивідуальні стратегії та дії, найадекватніші й найдієвіші в кожній конкретній ситуації. В одному випадку потрібні зустрічі з представниками виконавчої або законодавчої влади і серія освітніх заходів, в іншому — мобілізація громадян співтовариства (асоціації), активне спілкування із журналістами, в третьому — подання позову і ведення судового процесу.

Адвокація можлива на будь-якому управлінському рівні — від локального до національного.

Слід звернути увагу на дві важливі ознаки адвокації. Перша — це посилення солідарності в групі, на користь якої відбуваються захист, розуміння і підтримка нею тих, хто представляє її інтереси. Друга — це залучення людей іззовні організації, активізація населення. Якщо вас не розуміють ті, про кого ви піклуєтесь, шлях до справедливості може виявитися складним.

Адвокацію можна поділити на такі види:

- самоадвокація, тобто самозахист — захист своїх прав, думок та інтересів.
- громадська адвокація — коли хтось захищає іншого, але обов'язково за згодою останнього.
- юридична адвокація — коли людина, маючи досвід в юридичній сфері, допомагає захистити права інших. Це може бути, наприклад, адвокат, юрисконсультант.
- колективна адвокація — люди із подібними інтересами спільно люблять певне питання.
- адвокація ровесників — хтось, маючи аналогічний досвід, захищає інтереси іншого.

Серед засад адвокації виділяють такі:

Уповноваження — надавати людям можливість повернути владу і контроль над своїм життям, водночас визнаючи нерівність влади/сил;

Представництво — надавати людям шанс, щоб вони самі чи інші особи/група могли представляти їх на всіх рівнях;

Доступ — надавати людям доступ до інформації, ресурсів, професійна підтримка, незалежного адвокати й процедури скарг;

Ресурси — забезпечувати населення інформацією про альтернативні джерела, наприклад, громадськість, групи самопомогі й інші мережі;

Інформація — ділитися інформацією та робити її повністю доступною в різних форматах. Інформувати людей і водночас поважати конфіденційність;

Вибір — надавати людям інформацію про доступні варіанти і підтримувати їх у виборі;

Прийняття — приймати і поважати погляди, думки, потреби та досвід інших;

Незалежність — активісти та служби адвокації незалежні від тих, хто надає послуги;

Вміння слухати — вміти слухати не осуджуючи.

Адвокація використовує багато інструментів маркетингу та зв'язків з громадськістю, проте не є ні одним, ні іншим. Зв'язки з громадськістю, або

паблік-релейшнз орієнтовані на встановлення взаєморозуміння і доброзичливості між особою і групою людей або іншою одиницею громадськості, від якої залежать. Основою паблік-релейшнз є суспільні науки, оскільки впливати на поведінку можна тільки використовуючи весь спектр суспільних наук. Як і адвокація, це плановані, тривалі зусилля, але спрямовані вони на створення і підтримку доброзичливих відносин і взаєморозуміння між організацією та її громадськістю. Паблік-релейшнз — це особлива функція управління, яка допомагає встановлювати і підтримувати загальні принципи спілкування, розуміння, згоди, співпраці між організацією і відповідним їй колом осіб. Вона передбачає вирішення різних проблем, забезпечує адміністрації інформацію про громадську думку і сприяє відповідальному до неї ставленню, визначає і посилює відповідальність керівництва в задоволенні суспільних інтересів, допомагає адміністрації ефективно і завчасно проводити зміни, передбачаючи ті або інші тенденції, і використовує як свої інструменти, науково обгрунтовані, надійні й етичні методи спілкування. За словами С. Блека: «Практика «паблік-релейшнз» — це творчий і соціально-науковий підхід до аналізу тенденцій, прогнозу їх наслідків, надання консультацій керівникам організацій і виконання запланованих програм дій, які слугуватимуть як інтересам організацій, так і суспільним інтересам» [2].

На відміну від адвокації, «паблік-релейшнз» — самостійна функція менеджменту по встановленню і підтримці комунікацій між організацією і громадськістю. А цілями адвокації є визначення та озвучення потреб громадян, вирішення їхніх проблем, сприяння поширенню різносторонніх поглядів, вплив на визначення політики. Адвокація — посередник та сполучна ланка між громадянами, бізнес-сектором та урядом.

Продуктивно дієвою силою, здатною реалізувати кампанії з адвокації, є громадські організації, зокрема й професійні. Зважаючи на досвід колег не можна не згадати успішні кампанії з адвокації Американської бібліотечної асоціації США — 29 червня 2010 р. Національний день адвокації бібліотек, про який активно писали американські ЗМІ. Вартий уваги досвід європейських колег. «Бібліотеки для майбутнього, майбутнє для бібліотек» — під таким гаслом пройшов на початку червня 2011 р. ювілейний 100-й День бібліотекаря в Німеччині, ініційований Спілкою німецьких бібліотекарів разом з Німецькою бібліотечною асоціацією. Мета — здобути додаткові знання, обмінятися досвідом з колегами, дізнатися про нові тенденції в національному та міжнародному бібліотечному співтоваристві, обговорити останні події в бібліотечних технологіях, нових програмних рішеннях, технічних розробках і, звичайно, продемонструвати адвокаційну діяльність бібліотек. Сучасні німецькі бібліотеки активно прагнуть формувати краще майбутнє суспільства знань. На жаль, для збереження культурної спадщини і розвитку нових інформаційних та освітніх можливостей їм не вистачає гарантованого захисту. Німецькі бібліотекарі переконані — бібліотекам та їх персоналу необхідна підтримка країни та суспільства, керівництва освіти, всіх політичних сил, тих, хто приймає рішення щодо фінансового забезпечення і самого існування бібліотек. Тому така масштабна кампанія є логічним приводом для привернення уваги до проблем бібліотек у межах країни.

Австрійська бібліотечна асоціація щоосені проводить національну адвокаційну кампанію «Австрія читає», мета якої — привернути увагу громадськості до проблеми читання в країні, адже цивілізована висококультурна нація має бути країною читачів і користувачів бібліотек. У 2007–2008 рр. у Прибалтиці пройшли національні адвокаційні кампанії бібліотек, які мали певний резонанс завдяки якісній рекламі цих заходів. Литва здійснила проєкт «Бібліотеки прогресу», Латвія — проєкт «Третій син батька».

У вітчизняному бібліотечному середовищі громадою, що покликана захищати права бібліотек і бібліотекарів, є Українська бібліотечна асоціація (УБА). Вона опікується інтересами своєї спільноти, намагається вибудувати кроки своїх дій у цьому напрямі.

Здійснивши аналіз відповідних документів, присвячених адвокації, УБА за підтримки IREX розробила у 2008 р. відповідну програму «Через бібліотеки — до знань», спрямовану на захист та лобювання інтересів бібліотек на перспективу (п'ять років), визначила очікувані результати від проведення компанії з адвокації (див. на сайті <http://www.uba.org.ua>).

Мета програми: привернути увагу суспільства і влади до бібліотек, змінити імідж бібліотеки в Україні, зробити її привабливішою для користувачів і бібліотекарів. Цього можна досягти за умов створення сучасної матеріально-технічної бази для бібліотек України та підвищення рівня кваліфікації працівників бібліотек, їхньої здатності використовувати інноваційні технології і методики.

Останні два роки ознаменувалися програмними адвокаційними заходами, про які регулярно інформується на порталі УБА, блогах та сторінках фахової преси. Необхідно поліпшити відносини бібліотек з органами влади. Відбудеться поступова зміна іміджу бібліотек як сучасних інформаційних установ, які надають доступ до світових інформаційних ресурсів, що сприятиме збільшенню чисельності користувачів та їх задоволеності рівнем послуг. Підготовлено пакет навчальних матеріалів з адвокації для бібліотекарів, який успішно використовується в курсах з підвищення кваліфікації.

Адвокаційна діяльність, яку нині розгортає Українська бібліотечна асоціація, сприяє нарощуванню її потенціалу, підвищенню організаційної спроможності та зміцненню бібліотечного сектора України в цілому, передбачає активніше долучення суспільства і користувачів бібліотек до процесу прийняття рішень щодо майбутнього розвитку українських книгозбірень.

Знання основ адвокаційної діяльності нині є особливо актуальним для бібліотечної спільноти. Адже захист інтересів вітчизняних книгозбірень та їх користувачів, на жаль, часто є справою професійної честі. Можливості адвокації суттєво змінюють якість життя бібліотек, надають право вибору, впливають на процес прийняття рішень. Спланована організована адвокаційна діяльність має завжди відчутний ефект, результати якого для бібліотек — підтримка влади та повага громадськості.

Перспективи подальшого дослідження даної проблеми пов'язані з детальнішим вивченням кожного з напрямів бібліотечної адвокації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Адвокасі в бібліотечній сфері [Електронний ресурс]: посібник для бібліотекарів, користувачів і друзів бібліотек : на основі видання Амер. біб. асоціації : пер. з англ. / наук. ред. В. С. Паішкової. — Електронні дані. — Назва з екрана. — Режим доступу: http://libinnovate.files.wordpress.com/2009/12/advocasy-toolkit_final1.pdf*
2. Блэк С. Паблик рилейнз. Что это такое? / С. Блэк. — М. : Новости, 1990. — 240 с.
3. Загуменна В. В. «Адвокасі» без перешкод : про актуальну проблему сьогодення : потребу вільного та відкритого доступу до інформації / В. В. Загуменна // День. — 2010. — 12 серпня.
4. Загуменна В. В. Адвокасі бібліотек: поняття, сутність, мета, завдання / В. В. Загуменна, С. І. Барабаиш // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : VI Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, травень 2009 р. — К. : ДАКККіМ, 2009. — С. 77–80.
5. Загуменна В. В. Адвокаційна діяльність бібліотек — головні принципи та завдання / Загуменна В. В., Барабаиш С. І. // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VI міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 24–25 травня 2010 р. — К., 2010. — С. 110–112.
6. Лисицкий А. В. Из состояния «как сейчас» в состояние «как должно быть» (Библиотечная адвокация) / А. В. Лисицкий // Современная библиотека. — 2010. — № 3. — С. 10–17.
7. Мандрих В. Громадські слухання як елемент лобіювання : (посібник для громадських організацій, які працюють для розвитку малого та середнього бізнесу) / В. Мандрих, К. Ляїна, Е. Ламах. — К., 2002. — 60 с.
8. Столяров Ю. Н. Общетеоретическая секция Международной конференции «Крым-2010»: аналитический обзор докладов // Научные и технические библиотеки. — 2011. — №1.

Надійшла до редколегії 21.09.2011 р.

УДК 021.4 (091)

А. В. ПЕЧЕНА

ДО СТАНОВЛЕННЯ МАСОВОЇ РОБОТИ ВІТЧИЗНЯНИХ БІБЛІОТЕК: СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Висвітлюється становлення масової роботи як виду комунікаційної діяльності вітчизняних бібліотек у контексті соціально-політичної трансформації суспільства. Визначаються історичні особливості впровадження форм масової роботи в бібліотеках.

Ключові слова: масова робота бібліотеки, масовий захід, бібліотечні форми роботи.

Освещается становление массовой работы как вида коммуникационной деятельности отечественных библиотек в